

**Наставно-научном већу
Филозофског факултета у Београду**

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду изабрани смо у Комисију за оцену докторске дисертације **Бањалука (1969–1991)**, коју је написао колега **Никола Ожеговић**. Прочитавши је, слободни смо да поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Никола Ожеговић је рођен у 25. маја 1987. године у Бањалуци, где је завршио основну и средњу медицинску школу. На Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду дипломирао је 2012, са просечном оценом 9,16, а мастер студије завршио 2014. године. Исте године окончао је и основне студије на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, са просечном оценом 9,21, након чега му је признато звање мастер теолог. На докторске студије на Катедри за историју Југославије Одељења за историју Филозофског факултета у Београду уписан је школске 2016/17.

Децембра 2014. године изабран је у звање асистента за ужу научну област национална историја на Филозофском факултету у Бањалуци. На истом факултету, у децембру 2018. године, изабран је у звање вишег асистента за ужу научну област национална историја. Ангажован је у извођењу наставе на више предмета из савремене националне историје.

У децембру 2018. године похађао је специјални семинар у Међународном меморијалном центру „Јад Вашем“ у Израелу. Служи се енглеским, немачким и руским језиком.

У научним часописима објавио је неколико радова, чланака и приказа.

1. Husnija Kamberović, *Džemal Bijedić. Politička biografija*, Sarajevo 2017 (*Istorija 20. veka*, Beograd 2019, str. 257–259).
2. „Црквена историја“, у: Кубат Р, Драгутиновић П, *Лексикон библијске егзегезе*, Београд 2018, стр. 491–493.
3. „Улазак у Ханан – историјска и теолошка перспектива“, *Богословље. Часопис Православног богословског факултета*, Београд 2018, стр. 28–45.

4. Милош Ковић, *Упоришта: Чланци, интервјуи и беседе*, Београд 2016 (Политеиа. Научни часопис Факултета политичких наука у Бањој Луци за друштвена питања, 14/2017, стр. 152–155).
5. Drago Pilsel, *Argentinski roman*, Zagreb 2014 (Радови. Часопис за хуманистичке и друштвене науке, 4/2016, стр. 167–170).
6. „Вилијам Дентон и Србија 1862–1880“, *Гласник удружења архивских радника РС*, 7/2015, стр. 49–70.
7. „Исихазам: историјски и теолошки аспекти“, *Годишњак Друштва чланова Матице српске у Републици Српској*, 17/2015, стр. 401–417.
8. „Британско јавно мњење и Велика источна криза“, *Устанак Срба у Херцеговини и Босни 1875–1878. године*, Бањалука 2015, стр. 151–160.
9. „Православље у Независној Држави Хрватској“, *Јасеновац, геноцид и злочини Независне државе Хрватске над Србима, Јеврејима и Ромима у Другом свјетском рату. Зборник саопштења и свједочења*, Бањалука 2014, стр. 449–456.

Истраживање за докторску дисертацију обављао је превасходно у Републици Српској: у Архиву Градске управе Града Бањалука (АГУГБЛ), Архиву Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске (АРЗЗКИПНРС), Архиву Републике Српске (АРС), Архиву Јеврејског културног центра „Арие Ливне“ у Бањалуци и Архиву Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица Републике Српске (АРЦИРЗ). Потом га је наставио у другим архивским установама, нарочито у Архиву Југославије у Београду, где је анализирао грађу два фонда: Кабинета Председника Републике и Савезног извршног већа. Осим необјављених архивских докумената, истраживањем је обухватио публиковане зборнике грађе, статистичке податке, мемоарска, књижевна и публицистичка дела, штампу, брошуре и каталоге, зборнике радова, те неколико десетина монографија, расправа и чланака из области релевантне историографске литературе. На основу прецизног пописа коришћених историјских извора и разноврсне литературе закључује се да је своју дисертацију написао на поузданој изворној и историографској основи.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације колеге Ожеговића чини историја Бањалуке од катастрофалног земљотреса, који је град погодио октобра 1969, до распада југословенске државе 1991. године. Уз то, чини га и преглед историје града од првих помена, преко периода турске власти, аустроугарске окупације и анексије, страдања у Првом светском рату, живота у југословенској краљевини и трагичне судбине за

време постојања НДХ до послератне обнове и развоја. Управо је тај период, од 1945. до 1969. године, био обележен консолидацијом нове власти и модернизацијом новог, социјалистичког града. Процесима конфискације и национализације постављена је основа за покретање планске, државне привреде. На подручју града у то је време радило око 50 предузећа у индустрији, грађевинарству и занатству, а приближно исти број у трговини и угоститељству. У складу са општим југословенским кретањима, Бањалука је у том периоду доживела највећи демографски раст у својој историји, што је, све до краја социјалистичког периода, али и након њега, представљало највећи изазов усклађеном развоју. У периоду 1945–1961, на пример, изграђено је преко 3.500 станова, отворен је први факултет и неколико виших школа.

Земљотрес у Босанској Крајини 26. и 27. октобра 1969. године захватио је површину од око 9.000 км² и простор 15 општина, а највећа разарања била су на подручју Бањалуке, Челинца и Лакташа, где се налазио епицентар удара. Порушено је и уништено 86.000 станова и готово хиљаду објеката у школству, здравству, култури и јавној управи. Најтеже материјалне штете доживела је бањалучка привреда, јер је оштећено 112 привредних организација. Погинуло је 15 људи, а теже и лакше рањено 1.117 грађана. Само је у Бањалуци оштећено 36.276 стамбених јединица, 131 школа, 26 објеката културе, 61 зграда здравствених установа, 28 зграда социјалних установа и 38 грађевина у јавној администрацији. Према извештају Савезне комисије за процену штете, она је у Босанској Крајини износила 7,9 милијарди динара, од чега у Бањалуци 5,6 милијарди. Бањалука је након земљотреса имала изглед импровизованог насеља, јер је под шаторима живело 46.000 њених грађана. Обнова је у наредних неколико година довела до политичке кризе, првенствено због неразумевања између Митје Рибичића, председника СИБ-а, и руководства Босне и Херцеговине на челу са Бранком Микулићем. Последице су се осетиле и у међурепубличким односима и у Централном комитету Савеза комуниста БиХ, у коме је дошло до смена.

Основе нових урбанистичких решења Бањалуке постављене су непосредно након 1945. године, док је обнова у годинама после земљотреса представљала реконструкцију и ширење истог модела на нова подручја. Изграђена су потпуно нова, модерна насеља у најужем урбаном језгру; у центру су санирани објекти од друштвеног значаја и изграђени нови, који су и данас препознатљиви симболи највећег града Републике Српске.

У периоду 1969–1974. у бањалучкој привреди остварено је троструко увећање бруто дохотка, израженог у динарској противвредности, а број запослених у порастао је од око 11.000 на око 22.000 радника. Ипак, Бањалука је у поређењу с другим градовима спорије напредовала након 1975. године, те се по вредности друштвеног производа нашла на 13. месту у Републици. Уз то, град је 13. августа 1981. године погодио нови земљотрес, те је општина крајем те деценије „пала“ на 24.

место у БиХ. С друге стране, и у овом је периоду просечан годишњи миграциони прираштај био знатно већи од просечног природног, што је доводило до бројних социолошких појава и проблема карактеристичних за већину других југословенских градова у истом периоду. Бањалука је апсорбовала становништво углавном из западних делова Босне, превасходно због непостојања планског полицентричног развоја ових простора. Према попису из 1971. имала је 90.831, а двадесет година касније 143.079 становника.

Општински комитет Савеза комуниста Бањалука, заједно с разним друштвено-политичким организацијама, осим обављања основних функција у оперативној политици, учвршћивао је нови вредносни систем, чији је важан сегмент било стварање нове културе сећања. Потпуни тријумф једино дозвољене слике прошлости симболички је постигнут откривањем Споменика палим Крајишницима. Истовремено, није се смео истицати геноцид почињен над српским народом Босанске Крајине у НДХ.

Најзначајнији догађај у овом периоду у области школства било је оснивање Универзитета „Ђуро Пуцар Стари“ крајем 1975, на који је већ прве академске године уписано око 8.000 студената, док је наставу изводило 144 наставника и професора, од чега 35 доктора наука. До почетка 1990. године на том је Универзитету дипломирало око 5.700 студената; одбрањено је 85 магистарских теза и 42 доктората. Бањалучани и Крајишници су у последње две деценије социјалистичке Југославије доживели и бројне успехе бањалучких спортских колектива, међу којима је највећи била титула европског првака у сезони 1975/76. коју су остварили рукометаши „Борца“.

Становништво Бањалуке је у националном и верском погледу било разнолико. Према попису из 1991. године, Срби су чинили готово половину становништва (49%), муслимана је било око 19%, а Хрвати око 11%. Релативно висок био је проценат оних који су се у националном погледу изјашњавали као Југословени. Исте године их је било око 23.000 или 16%.

С обзиром на то да у историографији Републике Српске и Босне и Херцеговине до сада није целовито истраживана историја Бањалуке у социјалистичком периоду, најважнији циљ дисертације колеге Ожеговића било је сагледавање свих аспеката живота општине Бањалука између две историјске прекретнице: земљотреса из 1969. с једне стране, а са друге распада државе и почетка грађанског рата 1991. године. У тим оквирима је и земљотрес представљен у најважнијим аспектима, с акцентом на сам догађај, причињену материјалну штету и људске губитке, однос општинске, републичке и савезне власти према катастрофи, политичке димензије, живот у ванредним околностима, солидарност и обнову. Осим тога, анализирани су процес урбанизације и ширења Бањалуке на нова подручја, изградња стамбених и јавних обеката који су трајно дали печат граду, као и демографски раст, са свим пратећим појавама и проблемима. Из историје економије истраживани су рад привредних

предузећа и компаративно стање друштвеног дохотка. Такође, тумачени су квалификациона структура и животни стандард радника, као и питање радничке емиграције. Политичка историја обухватила је делатност Општинског комитета Савеза комуниста Бањалука, најважнијих друштвено-политичких организација и истакнутих личности у политичком животу. Значајно место приликом разматрања општих просветних и културних прилика заузео је рад Универзитета „Ђуро Пуцар Стари“, а у прегледу развоја спорта рукомет и бокс, јер су Бањалучани управо у тим областима остварили врхунске резултате на међународном нивоу. Друштвени живот, свакодневица и деловање црква и верских заједница представљени су са циљем да се да што вернија слика стварног живота у граду. Саморазумевање Бањалучана и представе о идентитету такође су биле један од истраживачких циљева, остварен кроз описивање устаљених социјалних ритуала, начина обележавања празника, културе сећања на Други светски рат и старија историјска раздобља.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Проучавајући историјске изворе и литературу, колега Никола Ожеговић поставио је неколико важних хипотеза, које је истраживањем требало доказати или оспорити. Из њиховог пописа издвајамо оне које су се чиниле посебно важним:

- Бањалуку и Босанску Крајину је крајем октобра 1969. године погодио разоран земљотрес на површини од око 9.000 км². Извори пружају могућност праћења велике акције солидарности и живота у граду који је попримио вид импровизованог насеља.
- Истраживања указују на повезаност питања процене штете и обнове Бањалуке и Босанске Крајине и политичких превирања на нивоу републичке власти и на нивоу савезних органа.
- У периоду од земљотреса до 1991. године, Бањалука је у демографском смислу удвостручена. Све указује на то да укупни урбанистички, привредни и други капацитети општине Бањалука нису могли да одговоре том изазову и понуде усклађен развој.
- Урбанистички развој Бањалуке након земљотреса текао је у складу са основама које су постављене пре катастрофе. Велико разарање 1969. године подстакло је ширење урбаног језгра на потпуно нова подручја.
- Праћење резултата привредних колектива на подручју општине указује на то да је, упркос напретку у првих неколико година након земљотреса, долазило до пада и константног заостајања у погледу вредности друштвеног дохотка.

- Документи који сведоче о политичком приликама у општини указују на то да је Савез комуниста настојао да оствари монолитност у сфери политичког и јавног живота.
- Период 1969–1991. био је обележен значајним достигнућима на пољу просвете, културе и спорта у Бањалуци. Оснивање Универзитета представља додатну основу за разматрање улоге Бањалуке као регионалног центра.

Завршетак истраживања потврдио је оправданост и утемељеност наведених хипотеза.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Структуру докторске дисертације *Бањалука (1969–1991)* чине Предговор, Увод, девет поглавља, осмишљених хронолошко-тематски, Закључак и попис коришћених извора и литературе.

У *Предговору* (стр. 1–2) су образложени приказ одабране теми, њених временских и просторних оквира, као и методолошки приступ.

У *Уводу* (стр. 3–30) је дат преглед природних и географских особина Бањалуке, као и целокупне историје, од првог помена града до 1969. године, када га је задесила велика природна катастрофа, што је подразумевало превасходно позивање на најрелевантније историографске радове.

Прво поглавље, под називом *Земљотрес у Бањалуци и Босанској Крајини 1969. године* (стр. 31–60), садржи преглед потреса 26. и 27. октобра 1969, људских и материјалних губитака, непосредних дешавања у граду и другим погођеним крајишким местима. Пажња је посвећена и широкој акцији солидарности која је у пружању помоћи окупила десетине хиљада људи и институција у земљи и иностранству. Такође, приказани су посета Јосипа Броза Тита и других високих функционера порушеном граду, рад на процени причињене штете и први кораци у планирању обнове, која није прошла без политичких несугласица, проистеклих из питања опсега помоћи настрадалом подручју.

Друго поглавље, *Политички живот* (стр. 61–75), доноси преглед начина функционисања и хијерархијског устројства општинских органа власти. У њему је првенствено анализирана грађа Архивског фонда Општинског комитета СК Бањалука, која је омогућила исцрпно праћење кретања у партијском чланству, његову бројност, образовну, националну и старосну структуру. Презентовани су и подаци о најистакнутијим личностима партијске олигархије на челу са председницима Скупштине општине Бањалука и председницима Општинског комитета СК Бањалука. Уз то, анализиран је и рад најважнијих друштвено-политичких организација.

Треће поглавље, *Урбанизација* (стр. 76–91), садржи преглед урбанистичког развоја града и његових основних функција, од земљотреса до краја проучаваног периода. Јер, у раздобљу од 1969. до 1991. умногоме је измењена слика града, проширеног на подручја која до тада нису била део ужег градског језгра или уопште нису ни била насељена.

У четвртном поглављу, чији је насло *Привреда* (стр. 92–114), реконструисани су привредна структура и запосленост бањалучког становништва по одређеним привредним гранама. Хронолошки су праћена кретања у области запослености, а разматрано је и питање радничке емиграције. Највећа пажња посвећена је раду и резултатима великих бањалучких колектива, попут предузећа „Руди Чајавец“, „Инцела“ и „Јелшинграда“. У суштини, приказан је привредни успон Бањалуке до средине седамдесетих година, а потом константно опадање и стагнација након тог периода.

Пето поглавље, *Војска* (стр. 115–123), садржи анализу организације ЈНА на територији општине Бањалука и свеукупне војне инфраструктуре која је, између осталог, обухватала три касарне у самом граду. Истраживање је показало да су објекти ЈНА, као и стамбени објекти намењени војним лицима, имали прворазредну улогу у обликовању урбаног лица Бањалуке. Осим тога, војска је дала значајан допринос не само отклањању последица земљотреса него и у укупном друштвеном и политичком животу.

У шестом поглављу, *Просвјета и култура* (стр. 124–163), приказано је и анализирано стање просвете на свим нивоима образовања, укључујући предшколско васпитање, које се све више наметало као важно питање. У истраживаном периоду први суштински проблем представљала је неопходност масовне евакуације око десет хиљада бањалучких ђака, принуђених да школску 1969/70 годину похађају широм Југославије. Осим тога, представљен је рад Универзитета „Буро Пуцар Стари“, а тумачене су и опште културне прилике и рад најважнијих културних установа.

Седмо поглавље, *Спорт* (стр. 164–176), садржи приказ индивидуалног и колективног спорта у Бањалуци, проучаваног не само због постигнутих спортских резултата него и са становишта хомогенизације становништва, снажења колективистичког духа, социјалне мобилизације млађих генерација и изградње значајних спортских објеката.

Осмо поглавље, *Вјерски живот* (стр. 177–206), доноси историографски поглед и на овај део живота Бањалуке, како из угла Партије, која је помно пратила рад верских службеника, тако и из угла представника верских заједница. Осим већинске Српске православне цркве, приказано је историјско и верско наслеђе Римокатоличке цркве и њених верника, као и Исламске верске заједнице. Разматран је и живот неколико десетина чланова Јеврејске заједнице, која је до Другог светског рата бројала око 500 чланова и имала значајну улогу у животу града.

Девето поглавље, *Друштво, свакодневни живот* (стр. 207–234) обухватило је теме демографских промена, здравствених прилика, животног стандарда и друштвених ритуала, који су обликовали свест и идентитет становништва у времену у коме је идеолошка „исправност“ била друштвено пожељна.

У *Закључку* (стр. 235–244) су сабрани и истакнути резултати истраживања, а у прецизном *Списку извора и литературе* (стр. 245–253) наведени сви коришћени историјски извори и разноврсна литература.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Истраживање и писање историје Бањалуке у социјалистичком периоду има вишеструки значај. Као највећи град и гравитациони центар целокупне Босанске Крајине, најзападнијег етничког подручја српског народа, а од распада југословенске државе и политички, економски и културни центар и највећи град Републике Српске, Бањалука свакако заслужује пуну историографску пажњу. Докторска дисертација колеге Ожеговића о две изузетно садржајне деценије из историје овог града, Босанске Крајине и СФР Југославије има уз то и велику улогу у развоју историографије у Републици Српској, с обзиром на то да је створила основ за даља истраживања и истовремено их подстакла. Несумњиво, представља важан помак у истраживању недовољно познатог периода Босне и Херцеговине као социјалистичке републике, у којој се не само током овог раздобља него у далеко већем хронолошком распону тамошње становништво, разнолико у погледу верске и националне припадности, налазило пред изазовима заједничког живота и историјским искушењима. Управо зато, овај је крај, као и цела Босна и Херцеговина, представљао својеврсни експеримент у различитим историјским временима, са различитим мотивима, њиховим идеолозима и очекиваним исходима. Из истог разлога, ова докторска дисертација даје и добру научну основу за, између осталог, истраживање периода грађанског рата на подручју бивше СР Босне и Херцеговине и стварања Републике Српске. Пишући је, колега Ожеговић је прикупио и научно тумачио огромну фактографију, дајући смисао историјским чињеницама и приказујући их из различитих историографских углова, захваљујући чему је добијена богата и поуздана слика једног града, проучаваног у контексту историје Босне и Херцеговине као републике, као и целокупне југословенске социјалистичке државе.

6. Закључак

Упознававши се са завршеним текстом докторске дисертације **Бањалука (1969–1991)** колеге **Николе Ожеговића**, Комисија је закључила да њен садржај и структура одговарају одобреној пријави, те да су анализирана сва питања претходно

утврђена као истраживачки проблем. Комисија такође закључује да ова докторска дисертација по свом истраживачком домету и сазнањима стеченим о једној важној историјској теми представља оригинално и самостално научно дело, те да су се стекли сви потребни услови за њену јавну одбрану, на којој ће бити изречена појединачна мишљења и сугестије. Имајући све наведено у виду, предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати овај позитиван реферат и сагласи се с одржавањем јавне одбране.

С поштовањем,

Београд, 31. децембар 2021.

Комисија:

Др Љубодраг Димић, редовни професор
Филозофски факултет, Београд

Др Александар Животић, ванредни професор
Филозофски факултет, Београд

Др Горан Латиновић, ванредни професор
Филозофски факултет, Бањалука

Ментор:

Др Мира Радојевић, редовни професор
Филозофски факултет, Београд